UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTE ȘI ALE EDUCAȚIEI

CONSORȚIU: Universitatea de Stat din Moldova (USM), Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți (USARB), Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" din Cahul (USC)

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 94:316.334.55(478)″1924/1940″(043.2)

Alexandru MOLCOSEAN

SATUL MOLDOVENESC DIN STÂNGA NISTRULUI: DE LA O COMUNITATE ȚĂRĂNEASCĂ LA COMUNA AGRICOLĂ (1924-1940)

SPECIALITATEA 611. 02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Rezumatul tezei de doctor în istorie

Chișinău, 2025

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale Științe Umaniste și ale Educației a Universității de Stat din Moldova

Conducător științific:
Gheorghe COJOCARU, dr. hab. în istorie

Membrii Comisiei de îndrumare:
Ion ȘIȘCANU, dr. hab. în istorie, prof. univ.
Nicolae ENCIU, dr. hab. în istorie, conf. univ.
Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC, dr. în istorie, conf. univ.

Componența Comisiei de Doctorat:

Președinte: Elena NEGRU, dr. hab. în istorie, conf. univ., Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova.
Conducător științific: Gheorghe COJOCARU, dr. hab. în istorie, Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova.
Referent 1: Ion ȘIȘCANU, dr. hab. în istorie, prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova.
Referent 2: Valentin BURLACU, dr. în istorie, conf. univ., cercetător științific Agenția pentru Știință și Memorie Militară, Ministerul Apărării al Republicii Moldova.
Referent 3: Lidia PĂDUREAC, dr. în istorie, conf. univ., Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți.
Secretar științific: Diana DEMENTIEVA, dr. în filologie, Universitatea de Stat din Moldova.

Susținerea va avea loc la data de 02 iulie 2025, ora 11:00, în ședința publică a Comisiei de doctorat din Cadrul Școlii doctorale Științe Umaniste și ale Educației a Universității de Stat din Moldova, în auditoriul 530, Aula „Gh. Brătianu", blocul central al USM, Chișinău, str. Alexei Mateevici 60.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Biblioteca Centrală a Univerității de Stat din Moldova și pe pagina web a ANACEC.

Rezumatul a fost expediat la data de 29 mai 2025.

Autor
Molcosean Alexandru

Conducător științific
Cojocaru Gheorghe
dr. hab.

Președinte al Comisiei de doctorat:
Negru Elena
dr. hab., conf. univ.

©Molcosean Alexandru, 2025

CUPRINS

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII....4
CONȚINUTUL DE BAZĂ AL TEZEI....9
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI....21
BIBLIOGRAFIE....25
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI....28
ADNOTARE....30
АННОТАЦИЯ....31
ANNOTATION....32

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate.

Experimentele social - economice și politice din perioada anilor 1917 - 1924 au cuprins și populația română și de alte etnii din stânga Nistrului. Viața țăranilor transnistreni a luat o turnură diferită de cea a țăranilor din Basarabia. Noțiuni ca economie de război, penurie alimentară, naționalizarea pământului și Noua Politică Economică și-au găsit o aplicare tot mai largă în stânga Nistrului. După formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (RASSM), la 12 octombrie 1924, se înregistrează o nouă dinamică a situației țărănimii. RASSM servea pentru autoritățile sovietice drept „magnet" pentru a atrage Basarabia. Având în vedere nu numai obiective interne, dar și externe, țăranii de peste Nistru primeau în folosință pământ arabil, semințe de calitate superioară, sfaturi de ordin agrotehnic privind desfășurarea lucrărilor agricole. Un element al propagandei în rândul țăranilor l-a constituit apariția tractoarelor și înființarea comunelor agricole.

Comunele au reprezentat cele mai simple forme de cooperare în sectorul agricol. Instituite la sfârșitul anului 1917 în Rusia sovietică, ele au fost veriga intermediară între gospodăria țărănească individuală și formele evoluate de colectivizare a agriculturii – artelurile agricole (colhozurile). Modul de organizare a unor astfel de unități agricole era relativ simplu. Pentru ca o comună să se constituie, era necesară asocierea benevolă a 10 - 15 gospodării țărănești. Membrii colectivului urmau să locuiască sub un singur acoperiș, să muncească în comun (în funcție de capacitățile fizice ale fiecărui membru) și să împartă după necesități produsele obținute ca urmare a efortului depus.

În RASSM s-a încurajat procesul de constituire a comunelor agricole. Conform cercetărilor efectuate în cadrul prezentului studiu, în anul formării RASSM au apărut primele două comune agricole: De la întuneric la lumină din satul Lipețkoe (raionul Ananiev) și Lenin din satul Lenino (raionul Rîbnița).

În urma studierii documentelor de arhivă am constatat ineficiența practică a comunelor agricole din stânga Nistrului. Astfel, în cadrul multiplelor inspecții, care aveau menirea să verifice modul de viață și activitatea comunelor, au fost scoase la iveală nenumărate neajunsuri de ordin social-economic și etnoculturale. Cu toate acestea, autoritățile sovietice au încurajat țăranii săraci și mijlocași să se reunească în comune agricole. Asemenea gospodării colective serveau la diseminarea ideologiei socialiste. Funcțiile unei comune agricole erau următoarele: practicarea unei agriculturi demonstrative, fiind utilizată în acest scop tehnica modernă; ridicarea nivelului de cultură în rândul țărănimii; organizarea cursurilor de instruire agricolă, destinate țăranilor din

satele adiacente comunei; lichidarea analfabetismului în mediul femeilor și atragerea acestora în activitățile propagandistice [14]; editarea ziarelor locale cu caracter ideologic etc. Cu toate acestea, comunele agricole au început să fie desființate în procesul colectivizării forțate din anii 1930. Înregistrând o serie de eșecuri pe linie economică și o deviere de la principiile socialismului, comunele au fost reorganizate în arteluri agricole.

Așadar, privită din perspectivă istoriografică, tema supusă cercetării în prezenta teză se dovedește a fi actuală și importantă, având la bază următoarele considerente:

- Subiectul comunelor agricole din RASSM nu a fost abordat suficient, încât să fie conturată o imagine clară asupra esenței lor și asupra rolului pe care l-au avut în procesul de dezrădăcinare și de colectivizare a gospodăriilor individuale țărănești din stânga Nistrului;
- Trecutul istoric al RASSM a fost redat într-un mod tendențios în perioada sovietică, iar tematica comunelor agricole a fost utilizată în calitate de material propagandistic;
- Lipsesc studii consacrate impactului social al comunelor agricole asupra comunităților moldovenești și multiculturale transnistrene.

Considerăm importantă și actuală tema abordată, în special, din perspectiva stabilirii cursului politic și practic în sfera transformării și colectivizării comunităților rurale din RASSM, or, comunele au jucat un rol aparte în procesul de tranziție către etatizarea completă a sectorului agricol. Tema cercetată este importantă pentru că se preocupă în mod deosebit de studierea istoriei economiei agrare rurale în spațiul de peste Nistru. Subiectul abordat este important, de asemenea, pentru că oferă un bogat material documentar inedit și analitic pentru a cunoaște în profunzime experimentul agrar montat în RASSM și a încerca comparații cu politica statului sovietic implementată ulterior în RSSM. Așadar, studiul de față se înscrie pe linia continuării și aprofundării cercetărilor științifice în domeniul istoriei economiei agrare în prima jumătate a secolului XX.

Nivelul de cercetare al temei. Interesul față de teritoriul din stânga Nistrului în perioada sovietică a fost motivat de rolul „fondator” pe care l-a avut Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească în istoria Moldovei Sovietice „întregite”, la 2 august 1940. În procesul studierii istoriografiei am putut identifica lucrări în limba rusă, traduse în limba „moldovenească” și difuzate în calitate de material propagandistic în stânga Nistrului în perioada interbelică. Dintre autorii acestora îi putem enumera pe F. Krestinișen [32], O. Poluleahova [35], A. Demkin [48], M. Bociacer [47], S. Păscari [36]. În același timp, și unii autori români s-au preocupat de soarta românilor transnistreni și au reflectat în lucrările lor politica promovată în RASSM, printre care A. Boldur [2], Ion I. Nistor [16], N. Popovschi [22], Nichita P. Smochină [24], T. Vladică [29].

În perioada postbelică, după așezarea pe noi făgașe a vieții social - economice din RSSM, literatura cu caracter istoric a reflectat o imagine distorsionată a RASSM, fiind argumentate o serie de teze ce demonstrau evoluția exclusiv pozitivă a acesteia, efectuându-se, în același timp, o paralelă cu situația țărănimii din Basarabia, aflată „temporar" sub administrație românească. Astfel, lucrările la care ne-am referit în cadrul acestui studiu au fost elaborate de Trapeznikov [12], S. Afteniuk [46], V. Țaranov [13], A. Lazarev [12], Ch. Stratievschi [54] etc.

La sfârșitul anilor 1980 și după 1991 istoricii au avut ocazia să studieze mai aprofundat subiectul comunelor agricole din stânga Nistrului. Printre cei care abordează subiectul comunelor agricole din RASSM îi putem menționa pe N. Chicuș [51], I. Moiseev [20], E. Muraru [19], V. Burlacu [4 - 6], D. Lisnic [40], A. Memei [17], L. Monsionjnic [53].

Tematica comunelor agricole și a procesului de colectivizare desfășurat în stânga Nistrului a fost tratată într-o oarecare măsură și de V. Andrușceac [1], S. Nazaria [14], V. Stati [25], care reflectă la modul general procesul de transformare a agriculturii din RASSM. În schimb, istoricii de la Tiraspol (N. Babilunga, B. Bomeșco ș.a.) [50] evidențiază în mod special progresele autorităților sovietice în vederea transformării agriculturii din RASSM.

Numărul studiilor care au abordat tematica comunelor agricole din RASSM este destul de restrâns, fapt care ne-a determinat să aprofundăm cercetările.

Scopul și obiectivele tezei. Având în vedere gradul complex de cercetare și caracterul amplu al problemei, în funcție de sursele identificate în fondurile arhivistice, ne-am propus să investigăm politica de ansamblu și activitatea instituțiilor care au avut misiunea de a așeza viața rurală din stânga Nistrului pe noi temelii politice, administrative, economice, sociale și culturale în perioada anilor 1924 - 1940. Pentru atingerea scopului, am urmărit următoarele obiective:

1) Cercetarea și sistematizarea istoriografiei problemei și a surselor referitoare la modul de organizare a satului moldovenesc din stânga Nistrului, precum și la esența comunelor agricole care au succedat comunitatea tradițională;
2) Examinarea procesului de constituire și dezvoltare a comunelor agricole din stânga Nistrului între 1924 - 1940;
3) Cercetarea cotidianului în viața comunarzilor;
4) Studierea elementului social prezent în comunele agricole, precum și identificarea legăturilor interetnice în mediul comunarzilor;
5) Investigarea proceselor social - economice de ansamblu din RASSM, care au marcat spațiul rural prin intermediul comunelor agricole;
6) Prezentarea unui studiu de caz în baza comunei agricole *De la întuneric la lumină* din satul Lipețkoe, raionul Ananiev;

7) Analiza impactului fenomenului comunelor agricole asupra mediului rural.

Cadrul cronologic și geografic al cercetării. Cadrul cronologic al cercetării cuprinde anii 1924 - 1940. Prin urmare, jalonul cronologic inferior al studiului realizat îl reprezintă data formării RASSM la 12 octombrie 1924, iar limita cronologică superioară – anul 1940 – marchează anexarea Basarabiei a Nordului Bucovinei și Ținutului Herța în urma ultimatumului sovietic înaintat României, așa încât, la 2 august același an, teritoriul Basarabiei (cu excepția județelor Hotin, Ismail și Cetatea Albă) și o porțiune din RASSM au format RSSM. Începând cu anul 1924, se atestă prezența primelor comune agricole *(De la întuneric la lumină* și *Lenin*) care, împreună cu alte colective agricole, organizate după aceleași criterii, vor contribui la implementarea procesului de colectivizare, acestea fiind desființate în anii `30 (ultima reorganizată în artel agricol (1935) va fi comuna *Maiak,* din raionul Ocna - Roșie). Intervalul 1935 - 1940 reprezintă spațiul cronologic care permite comparația între modul de organizare a *comunelor agricole* și evoluția acestora sub forma unor *arteluri agricole*. Din punct de vedere geografic, teritoriul supus cercetării este situat în partea stângă a Nistrului.

Ipoteza de lucru. Ipoteza de lucru, supusă verificării în demersul nostru, pune accentul pe rolul determinant jucat de factorul politic și ideologic în dislocarea vechiului regim în mediul tradițional și în propagarea noului sistem, prin intermediul comunelor agricole în calitate de modele sociale și economice pentru viața rurală a satului moldovenesc din stânga Nistrului în anii 1924 - 1940. Experimentul comunei, ca model al tranziției de la satul constituit istoricește la agricultura etatizată socialistă, nu s-a confirmat, astfel încât după 1935 autoritățile sovietice au efectuat colectivizarea sectorului agricol de o manieră brutală, nemaifiind aplicată etapa tranzitorie (comuna).

Metodologia cercetării științifice. Pentru realizarea lucrării au fost utilizate următoarele metode: metoda comparativă, care a permis analizarea diferitor comune agricole existente în stânga Nistrului, pentru ca, într-un final, să constatăm că, în funcție de administrația acestora, colectivele înregistrau un progres sau un regres economico - social. Metoda statistică ne-a facilitat alcătuirea unui cadru geografic al amplasării comunelor agricole în RASSM, prin urmare, a făcut posibilă stabilirea numărului de comune agricole existente în anii 1920 și în perioada de colectivizare. De asemenea, metoda problematico - cronologică a avut un rol important în cadrul prezentului demers, din perspectiva stabilirii relațiilor de cauzalitate într-un anumit interval de timp.

Politica bolșevică în domeniul organizării și funcționării comunelor agricole din RASSM a putut fi studiată prin metoda analogică. În paralel cu metoda analogică, s-a recurs și la metoda generalizării informațiilor, pentru a crea o imagine integră a procesului istoric studiat. Analiza

documentelor cu referire la situația comunelor agricole, emise de către autoritățile din RASSM și identificate în fondurile arhivistice, a fost efectuată prin metoda empirică, bazată pe observații analizate cantitativ și calitativ. Prin urmare, aplicarea instrumentelor de lucru științifice a facilitat crearea unei imagini de ansamblu a satului, precum și a fenomenului comunelor agricole în RASSM, în perioada anilor 1924 - 1940.

Importanța teoretică a cercetării consă în:

- Elucidarea conceptului de la care au pornit bolșevicii în procesul de fondare a comunelor agricole;
- Prezentarea unor tendințe, caracteristici generale și particularități ale comunelor agricole în anii 1920 - 1930;
- Dezvăluirea esenței însemnelor sigilare ale comunelor agricole, care atestă statutul lor juridic, consemnat prin amprentele sigilare, depistate pe suportul grafic al documentelor;
- Prezentarea rolului propagandistic pe care l-au jucat comunele agricole în procesul diseminării ideologiei puterii sovietelor în domeniul reorganizării gospodăriilor țărănești;
- Formularea unor judecăți de valoare teoretico - aplicative asupra eșecului fenomenului „comunard" în RASSM.

Noutatea și originalitatea științifică. Conținutul studiului are la bază valorificarea unor documente inedite de arhivă, care reflectă tematica comunelor agricole din RASSM. În procesul cercetării, au fost identificate în premieră și reliefate trăsăturile distincte ale comunelor agricole din RASSM și rolul lor în politica lichidării satului tradițional și edificării noului univers colectiv. Un alt aspect al noutății și originalității științifice constă în valorificarea informațiilor cu referire la comunele agricole din RASSM, depistate în muzeele din raionul Rîbnița.

În procesul cercetărilor subiectul comunei a fost tratat din perspectivă socială, economică, educațională, culturală și politică, ceea ce relevă caracterul complex și novativ al prezentului demers.

Importanța practică a lucrării. Rezultatele obținute în procesul cercetării pot servi la aprofundarea cunoașterii științifice, informării mai largi a societății, la promovarea adevărului despre fenomenul comunelor. Totodată, studiul poate fi util la redactarea unor materiale de generalizare și sinteză a istoriei agrare. Rezultatele obținute în cadrul cercetărilor pot fi utilizate și pentru redactarea referatelor științifice, a studiilor și monografiilor, care pot avea tangențe cu subiectul comunelor agricole din RASSM.

Din punct vedere educațional, conținutul tezei poate fi aplicat în cadrul lecțiilor de istorie în clasele a IX-a și a XII-a. Suportul educațional este în strânsă concordanță cu prevederile curriculumului național (ediția 2019) și realizează o punte de legătură transdisciplinară.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării au fost expuse și aprobate în cadrul conferințelor științifice naționale și internaționale – 16; în publicații incluse în culegerile lucrărilor conferințelor științifice – 6; în reviste științifice din Republica Moldova – 9.

Cuvinte-cheie: Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, sat moldovenesc, obște țărănească, comunitate tradițională, bolșevism, utopie agricolă, propagandă, colectivizare, represiune, univers colectiv, plan cincinal, comune agricole, arteluri, tovărășii pentru prelucrarea pământului în comun, economie planificată, URSS.

CONȚINUTUL DE BAZĂ AL TEZEI

Teza este alcătuită din: adnotări (în limba română, rusă și engleză), o listă de abrevieri, lista tabelelor, introducere, cinci capitole, concluzii generale și recomandări, reprezentând 161 de pagini de text, urmate de o bibliografie cu 254 surse, anexe, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului.

Capitolul 1, întitulat „Repere teoretice, istoriografice și surse istorice", conține o scurtă caracterizare a satului moldovenesc din stânga Nistrului. Totodată, primul capitol include analiza istoriografică a scrierilor care abordează tematica comunelor agricole din RASSM în perioada anilor 1924 - 1940 și a surselor istorice. În paragrafele capitolului sunt prezentate: aspectele teoretice cu referire la comunitatea țărănească moldovenească din stânga Nistrului, interpretarea esenței comunelor agricole în istoriografia occidentală, evoluția comunelor agricole reflectată în publicațiile științifice din Republica Moldova. Sunt analizate sursele istorice care au permis identificarea informațiilor relevante cu referire la spațiul rural din RASSM. Analiza surselor istorice se concentrează pe studierea documentelor de arhivă din Republica Moldova și a celor existente în fondurile muzeelor din raionul Rîbnița.

Analiza istoriografiei problemei de cercetare efectuată în debutul Capitolului 1 a urmărit prezentarea generală a satului moldovenesc din stânga Nistrului în diferite perioade. Printre autorii care s-au preocupat de studierea vieții tradiționale țărănești din stânga Nistrului îi putem aminti pe I. Dumitrașcu [9], R. Vulpe [30], I. Popa și L. Popa [21], C. Ungureanu [28], N. Smochină [24]. Prezența masivă a moldovenilor de-a lungul cursului Nistrului, demonstrează legăturile lor strânse cu malul drept [10]. Experimentele agricole întreprinse de administrația sovietică în RASSM urmăreau să propage rezultatele acestora și în Basarabia românească. În decursul celor 16 ani de existență a RASSM, satul moldovenesc din stânga Nistrului a avut parte de multiple transformări, în funcție de turnura evenimentelor istorice. Moldovenii aflați sub stăpânire țaristă au conviețuit într-un sistem social specific Imperiului Rus până la începutul secolului XX, numit *obște sătească*.

Ulterior, abolirea iobăgiei a oferit o libertate mai mare țăranului, pentru a-și consolida avutul personal (excepție, în acest caz, este pământul care era utilizat colectiv). Revoluția rusă din 1917 și prăbușirea vechiului regim imperial a așezat etnosul rural pe noi făgașe, pregătindu-l pentru o nouă eră – cea a socialismului. Economia „de război" promovată de Lenin a arătat primele manifestări ale „noului regim". Principiile marxiste au lovit dur satul moldovenesc, acesta fiind obligat să se „convertească" la sistemul colectiv de organizare și de existență, satul urmând, practic, să fie desființat, iar țărănimea – transformată în muncitori la stat. Către anul 1940, planurile staliniste de reorganizare a spațiului rural au fost duse la bun sfârșit, fiind pregătit terenul pentru a „exporta" politica promovată în mediul rural din RASSM peste Nistru, în Basarabia ce va cădea sub ocupația sovietică.

Studierea aspectului teoretic al problemei de cercetare a permis fixarea rădăcinilor cognitive ale fenomenului comunei, ca utopie. Scrierile de origine românească și sovietică din perioada interbelică, care vizează comunele agricole din stânga Nistrului, au putut fi clasificate în două categorii, în funcție de volumul informațiilor prezentate. Astfel, din prima categorie fac parte publicațiile românești [16; 22; 23] care, din motive evidente, nu au putut surprinde din plin elementele de ordin social - economic de la est de Nistru în perioada 1924 - 1940. Cu toate acestea, lucrările publicate au avut menirea să atragă atenția opiniei publice asupra experimentelor social - economice demarate în RASSM. În cazul istoriografiei sovietice [46], aceasta a trunchiat adevărul istoric, în scopul de a crea o imagine favorabilă comunelor agricole. În perioada anilor 1944 - 1989 istoriografia sovietică s-a axat (în mare parte) pe principiul demonstrării „veridicității liniei trasate de partid" [19, p. 3], urmărind să abordeze aspecte de ordin general, cu tentă pozitivă în raport cu tema comunelor agricole din RASSM. Un alt aspect vizează repetarea sistematică a informațiilor despre comunele agricole, denumirile celor mai importante colective de acest tip din RASSM etc. Însă, o imagine clară a comunei agricole nu a putut fi conturată din literatura publicată în perioada anilor 1940 - 1980.

Studierea istoriografiei occidentale [37 - 43], care a atins specificul comunelor agricole sovietice, a scos la iveală faptul că astfel de colective nu reprezintă o noutate în acest domeniu. Comune agricole de orientări diferite (economice, sociale, religioase) au existat în Imperiul Rus până la revoluția din 1917. Aportul bolșevicilor a constat în crearea unui concept „nou", dar care păstra trăsături specifice comunităților vechi. În consecință, bolșevicii au recurs la crearea unor comune agricole, care au rezultat din combinarea multiplelor particularități distinctive ale următoarelor forme de organizare socială: 1) obștile sătești din Evul Mediu le-au oferit modelul proprietății comune asupra resurselor de ordin funciar și prelucrarea pământului în condiții egale; 2) comuna din Paris (1871) a setat principiile democratice de asociere și conviețuire colectivă,

având la bază respectarea drepturilor tuturor membrilor; 3) comunele țărănești (*община*) au oferit un model de organizare și conviețuire socială, care a stat la temelia viitoarelor comune agricole de tip sovietic; 4) comunele agricole religioase (sectare) au însuflețit ideea muncii din abnegație, fără a urmări însușirea unor beneficii personale. Omogenizând aceste elemente, sovieticii au creat comunele agricole ale socialismului utopic. Încă din primii ani de funcționare, aceste colective s-au dovedit a fi un experiment eșuat, fiind transformate în anii 1930 în colhozuri (arteluri), ca răspuns la criticile apărute precum că erau „nepotrivite [comunele] și chiar dăunătoare" pentru economia statului sovietic.

Perioada sovietică a fost marcată de un amplu proces de falsificare și interpretare tendențioasă a evenimentelor istorice care au avut loc în stânga Nistrului până în 1940 [12]. O mare parte din istoricii din fosta RSSM au redat faptele prin optica ideologiei de partid. Încercând să creeze o imagine perfectă a comunelor agricole din RASSM, publicațiile de specialitate au omis o serie de particularități importante ale comunelor în procesul decăderii acestora.

Destrămarea URSS și democratizarea societății din Republica Moldova a permis istoricilor să reinterpreteze trecutul RASSM și să abordeze din alt punct de vedere evenimentele care au marcat destinul spațiului din stânga Nistrului. Cercetătorii contemporani au atins fragmentar (în unele contexte) tema comunelor agricole [51]. Prin bogăția surselor se disting lucrările lui Alexei Memei [17] și ale sociologului Leonid Mosionjnic [53]. Concluzionăm așadar, că după 1991 subiectul comunelor agricole nu a suscitat un interes vădit (decât cu mici excepții), pentru a fi abordat și studiat din multiple perspective. Totodată, constatăm că adeseori lucrările în care sunt atestate informații referitoare la comunele agricole nu se bazează pe documentele de arhivă, ci s-au rezumat la citarea publicațiilor sovietice, care au prezentat date trunchiate, rupte din context, în funcție de politica promovată de Partidul Comunist. În opinia noastră, tema comunelor agricole din RASSM este una actuală, studierea căreia va ajuta la cunoașterea eșecului politicii agrare bolșevică.

Analiza materialelor de arhivă a permis identificarea unor informații inedite privitoare la inițierea, activitatea și funcționarea comunelor agricole. Punerea în circuitul științific a documentelor de arhivă ne-a facilitat aprofundarea istoriei celor mai simple forme sovietice de cooperare în agricultură.

În cadrul cercetării au fost utilizate documentele din fondul nr. 3 al *Comitetului Raional Rîbnița al PCM și organizațiilor lui primare de partid*. Materialele existente în acest fond ne-au ajutat să redăm imaginea completă a însemnelor sigilare utilizate de comunele agricole. Totodată, dosarele nr. 472, 473, 474 existente în fondul nr. 3, conțin procesele - verbale întocmite în 1934 pe fundalul epurării colectivelor agricole de potențiali dușmani ai colectivizării. În fondul nr. 20

al *Comitetului Raional Camenca al PCM și organizațiile lui primare de partid* am putut identifica un document de bază pentru studierea istoricului Stațiilor de Mașini și Tractoare (care au avut un important rol propagandistic în anii 1930) și anume constituirea coloniilor de tractoare (una dintre aceste colonii a fost înființată în 1929 în comuna *Maiak*).

De o importanță majoră s-au dovedit a fi pentru demersul nostru documentele din fondul nr. 49 al *Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei*. Fondul cuprinde documente relevante despre agricultura din RASSM și colectivizare, activitatea Comitetului regional de partid, a biroului Comitetului regional, despre conferințele de partid, corespondența cu organele de partid raionale și cu cele superioare de la Kiev ș. a. De un real folos ne-au fost documentele existente în fondul nr. 49 în procesul realizării studiului de caz: *Comuna agricolă „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev (1924 - 1932)*. Pentru identificarea caracteristicilor comunelor agricole din RASSM, precum și a stării lor social - economice, au fost studiate documentele existente în fondul nr. 52 al *Comisiei regionale Moldovenești de control din RASSM*. Această Comisie a fost înființată în 1924 și „lupta cu încălcările programului, statutului și hotărârilor congreselor PC(b) a URSS, comise de către membrii partidului".

Consultarea fondului nr. 60 al *Comitetului Raional Slobozia al PCM și organizaţiilor lui primare de partid* a permis identificarea listelor comunelor agricole existente în anul 1930, fapt care a facilitat crearea unei imagini generale a geografiei amplasării lor. În fondul nr. 154 al *Sectorului politic al SMT pe lângă Comisariatul Norodnic vizând problemele agricole "Narcomzem" al RASSM* au fost depistate documente ce vizează Hotărârile Consiliului Comisarilor Norodnici al URSS şi Sovietului Comisarilor Norodnici din RASSM, corespondenţă şi directive ale direcţiei politice şi sectorului politic de pe lângă Comisariatul Norodnic vizând problemele agricole din URSS şi RSSU, copii şi extrase din hotărârea biroului Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b)U.

Sursele edite [46; 7; 8] au contribuit în egală măsură la valorificarea amplă a informațiilor cu referire la specificul problematicii agrare din stânga Nistrului. Memoriile identificate în cadrul cercetărilor au jucat un rol important în vederea surprinderii modului în care a fost perceput fenomenul comunelor agricole și amprenta lăsată de acestea în viziunea martorului ocular.

Presa timpului (publicațiile centrale și raionale) a criticat într-un mod „delicat" activitatea comunelor agricole. Presa de partid a „cultivat" în decursul anilor 1924 - 1932 imaginea comunelor agricole, urmărind să ilustreze o permanentă evoluție – de la o formă simplă de cooperare în domeniul agriculturii spre un model mult mai evoluat, care se încadra în criteriile unui socialism dezvoltat.

Așadar, faptul că istoriografia sovietică a denaturat și omis reflectarea veridică a vieții și activității comunelor agricole din RASSM, iar scrierile istorice din Republica Moldova nu s-au axat punctual pe studierea acestui fenomen, arată odată în plus că tema noastră de cercetare reflectă un grad înalt de originalitate, noutate științifică și utilitate istoriografică.

În capitolul 2, denumit „Experimentul comunelor agricole: formare și evoluție", este studiată comuna agricolă, din perspectiva sa de celulă – socială, cu statut juridic. O comună agricolă putea fi constituită din câteva gospodării țărănești care își uneau resursele materiale și animale, în vederea organizării unui mod de viață și de producție de tip colectiv. În momentul formării, comuna căpăta statut juridic cu drepturi depline. Pentru buna funcționare a noului colectiv de muncă a fost elaborat la nivel central *Statutul comunei agricole* (între 1918 - 1930 *Statutul comunei agricole* a cunoscut opt ediții). Ajuns la a opta ediție în 1930, *Statutul* reda normele legale care reglementau activitatea colectivului, puțin respectate în viața de toate zilele de membrii comunelor.

Așadar, existența *Statutului* comunei agricole asigura o bună organizare și funcționare a colectivului. Regimul bolșevic a urmărit ca în decursul a 12 ani (1918 - 1930) să creeze cât mai multe puncte de interferență între comuna agricolă și artelul agricol (colhoz), realizând, în felul acesta, o tranziție insesizabilă către formele superioare de etatizare a sectorului agrar. Comunele agricole iroseau banii chiar din primii ani de la formare, cauzând bugetului statului pierderi continue. În consecință, colectivele deveneau falimentare, ceea ce a determinat desființarea lor către anul 1935.

Conform *Statutului* comunei, fiecare colectiv trebuia să dispună de un sigiliu utilizat la autentificarea documentelor emise. În urma descoperirii a două amprente sigilare ale comunelor agricole din raionul Rîbnița și din raionul Balta, am identificat însemnele caracteristice comunelor agricole: o seceră și un ciocan, peste care broșează un snop legat. Analiza celor două sigilii a permis formularea a două concluzii: 1) comunele agricole din stânga Nistrului au deținut sigilii personalizate, acestea diferențiindu-se atât prin dimensiunea lor, cât și prin informația gravată în emblemă/legendă; 2) sigiliile comunelor agricole din RASSM existente până în anul 1930 au avut toate dimensiuni egale (fiind modificată denumirea și amplasarea comunei), iar din 1930, sigiliile comunelor au fost actualizate, în centrul acestora fiind gravate un ciocan răsturnat în bară, încrucișat cu o seceră în pal, peste care broșează un snop legat. Cercetările ulterioare urmează să detalieze discrepanța dintre cele două însemne oficiale ale comunelor agricole.

Totodată, identificarea unui document datat cu 1931, care poartă amprenta sigilară a comunei agricole, demonstrează că procesul de reorganizare a comunelor în arteluri nu a avut loc odată cu declanșarea procesului de colectivizare (perioada primului an cincinal 1928 - 1933,

desfășurat în stânga Nistrului), dar într-un mod gradual, „veriga principală în mișcarea gospodăriilor colective, forma predominantă care trebuia înțeleasă fiind artelul agricol”.

Cercetările noastre au relevat că în stânga Nistrului, în perioada anilor 1924 - 1930, au fost constituite 28 de comune agricole: *От тьмы к свету* [„De la întuneric la lumină”], satul Lipeţkoe (r. Ananiev); *Путь к победе* [„Calea spre victorie”], satul Malaia Kondrativa (r. Ananiev); *Новый Мир* [„Lumea Nouă”], r. Ananiev; *Крестинтерн* [„Krestintern”], satul Fernatii (r. Balta); *Парижская Коммуна* [„Comuna din Paris”], satul Cosî (r. Bîrzula); ? [nu se cunoaște denumirea comunei agricole], satul Berezovka (r. Bîrzula); *Кодру Рош* [„Codrul Roșu”], satul Ghidirim (r. Bîrzula); *Червоний Маяк* [„Farul Roșu”], satul Graba (r. Codîma); *Коминтерн* [„Comintern”], satul Gramburov (r. Bîrzula); *1-е Мая* [„1 Mai”], satul Rozalievka (r. Bîrzula); *Знамя труда* [„Drapelul muncii”], r. Camenca; *Новый свет* [„Lumina nouă”], satul Grabovo (r. Crutî); *Комсомолец* [„Komsomolistul”], satul Comisarovka Nouă (r. Dubăsari); *Бессарабец* [„Basarabeanul”], satul Bosca (r. Dubăsari); *Красный Октябрь* [„Octombrie Roșu”], satul Alexandrovka Nouă (r. Grigoriopol); *Ленин* [„Lenin”], satul Vărăncău (r. Rîbnița); *Прогресс* [„Progresul”], satul Popencu (r. Rîbnița); *Дер Стерн* [din l. germ. „Steaua”], satul Mocra (r. Rîbnița); *Татарбунар* [„Tatarbunar”], satul Jura (r. Rîbnița); *Ильич* [„Ilici”], r. Ocna-Roșie; *Ткаченко* [„Tkacenko”], r. Ocna - Roșie; *Маяк* [„Farul”], satul Germanovka Nouă (r. Ocna-Roșie); *Комсомольская Искра* [„Scânteia comsomolistă”], satul Topala (r. Ocna - Roșie]; *Сталин* [„Stalin”], satul Ocna 2 (r. Ocna - Roșie]; *Борьба* [„Lupta”], satul Balca (r. Tiraspol); *Борьба* [„Lupta”], satul Ternovca (r. Tiraspol); *12 лет Октября* [„12 ani ai lui Octombrie”], satul Noua Andriyashevka (r. Tiraspol); *Червона Победа* [„Victoria Roșie”], satul Parcani (r. Tiraspol).

Un aspect interesant este că de-a lungul Nistrului au fost fondate comune amplasate liniar – de la Nord la Sud, ceea ce sugerează că Sovietele urmăreau să atragă Basarabia în zona de influență a URSS prin intermediul propagandei vizuale.

Începând cu anul 1931, pe fundalul politicii de colectivizare tot mai violente și agresive, o parte din comunele agricole formate în primii șase ani de existență a RASSM au început să se destrame ca urmare a refuzului țăranilor de a mai fi membri ai colectivelor. Autoritățile „încurajau” formarea noilor comune, pentru a impune în satele din RASSM modelul bolșevic de reorganizare a agriculturii și a vieții tradiționale țărănești. Formarea unor noi comune, începând cu anul 1931, în ajunul foametei din RASSM, a alimentat și mai mult aversiunea țăranilor împotriva acestora, penuria alimentară lovind, inclusiv, gospodăriile colective care nu garantau supraviețuirea comunarzilor.

Devenind membri ai comunelor agricole, țăranii trebuiau să treacă în folosul entității construcțiile individuale, pământul, inventarul agricol, animalele de tracțiune și cele de producție,

pentru utilizarea lor în comun. Repartizarea veniturilor obținute în urma exploatării colective a bunurilor membrilor gospodăriei se făcea, inițial, în mod egal. În cazul părăsirii colectivului, foștilor membri le erau reîntoarse animalele de tracțiune, de producție, inventarul agricol și pământul. Simularea aspectului „democratic" în raport cu membrii comunei agricole a funcționat până la declanșarea colectivizării masive, începând cu 1927. În anii 1930, țăranii încep să părăsească colectivele din cauza unor diverse nemulțumiri. În consecință, asistăm la un declin economic al comunelor.

Un alt aspect abordat în cadrul prezentului Capitol vizează atitudinea membrilor comunelor față de bunul colectiv (în special, față de animale). Exploatarea necorespunzătoare a animalelor de tracțiune și de producție în comunele agricole reflectă o stare de indiferență a membrilor gospodăriilor față de „inventarul viu". Foametea organizată din anii 1932 - 1933 i-a silit pe comunarzi să vândă ori să sacrifice în masă cabalinele. Pe marginea acestui fapt, Nichita Smochină menționa: „țăranii colhoznici caliceau propriii lor cai, doară n-ar putea să fie folosiți de colhozuri. Colhoznicii, la rândul lor, se purtau cu aceste animale nu cu mai multă grijă decât foștii lor stăpâni, deoarece nu erau ale lor. De obicei, după cum se constata, animalele dintr-un colhoz sunt schimbate cu animalele din alt colhoz mai îndepărtat, pentru ca foștii stăpâni să nu mai dea de urma lor" [24]. Cu toate că autoritățile nu au recunoscut existența fenomenului foametei, ele au reacționat în momentul în care s-a înregistrat reducerea masivă a șeptelului.

În fond, reorganizarea comunelor agricole și transformarea lor în arteluri trebuie să fie privită din două perspective: socială și economică. Considerăm, că atât decăderea morală a comunelor, cât și noul imperativ social - economic al colectivizării din anii 1930 din URSS și-au lăsat amprenta asupra acestui experiment utopic care a eșuat, având la bază multipli factori ignorați de teoreticienii bolșevici. În fapt, procedeul de transformare a gospodăriilor țărănești individuale în unități economice colective nu a putut oferi rezultate pozitive de perspectivă ca urmare a numeroaselor probleme apărute în momentul aplicării în practică a teoriilor utopice.

Capitolul 3, „Viața cotidiană în comunele agricole", supune analizei factorul uman (resursele umane), dintr-o perspectivă istorico - sociologică. Este conturată o imagine cât mai fidelă a comunardului, din multiple perspective (socială, etnică, economică, politică, culturală, ideologică etc.). Un alt aspect al cercetării vizează stabilirea componenței etnice a comunelor agricole și descrierii naturii relațiilor dintre membrii acestora.

În scopul de a promova politica agrară în rândul maselor țărănești din RASSM, comunele au fost utilizate, inclusiv, ca centre de instruire agricolă. Cunoștințele teoretice și practice pe care urmau să le obțină cursanții prin frecventarea acestor cursuri, trebuiau diseminate în satele învecinate. Sarcina țăranilor care au participat la cursuri era de a-i convinge pe ceilalți că știința,

tehnica și organizarea muncii colective reprezintă viitorul agriculturii. Ideea în sine de organizare a cursurilor agricole nu era rea, atâta timp cât nu îmbrăca o conotație propagandistică în detrimentul societății. Majoritatea participanților la cursuri au manifestat interes față de materiile predate, ceea ce demonstrează că în RASSM se atesta o lipsă acută de specialiști în domeniul agricol, care ar fi putut să ghideze țărănimea, în vederea obținerii unor rezultate satisfăcătoare în gospodăria individuală. Profitând de acest lucru, regimul bolșevic a tins să-și planteze ideologia socialistă în solul fertil și naiv (pe alocuri) din stânga Nistrului.

Integrarea etno - culturală a comunarzilor a provocat o serie de probleme în interiorul colectivelor, fapt care s-a răsfrânt negativ asupra imaginii lor în mediul țăranilor care, la rândul lor, și-au manifestat o profundă reticență față de aderarea la colectiv. Or, comunele agricole trebuiau să demonstreze țărănimii din RASSM că agricultura colectivă, bazată pe munca tuturor membrilor, în armonie și înțelegere, poate oferi rezultate superioare, din punct de vedere economic, spre deosebire de agricultura practicată la nivel individual. Studierea documentelor ne-a permis să depistăm că membrii comunelor agricole (comunarzii) se distingeau prin funcția și statutul lor în cadrul colectivului. Majoritatea comunarzilor proveneau din mediul țărănesc, cu studii primare. Cea de-a doua categorie a personalului comunei era reprezentată de o minoritate instruită. Persoanele cu studii superioare erau „amplasate" strategic în nucleul comunelor agricole, pentru a gestiona resursele umane. Astfel, personalul instruit era responsabil de diverse segmente de activitate: agricultură, economie, educație, cultură, politică etc.

Este prezentat, de asemenea, modul de viață al comunarzilor și problemele cotidiene cu care se confruntau aceștia. Condițiile mizere de viață compromit imaginea „pozitivă" a comunelor pe care autoritățile urmăreau s-o propage în satele din RASSM. Un alt aspect care a îndepărtat țărănimea de comune îl reprezintă atmosfera defectuoasă din interior, precum și modalitatea de îndeplinire a directivelor venite de la centru. Atitudinea ostilă a administrației comunelor față de comunarzi, înjosirea acestora, precum și nenumăratele abuzuri comise împotriva lucrătorilor constituiau argumente relevante pentru cei care se opuneau politicii de colectivizare de a nu deveni membri ai colectivelor, or, în cazul în care erau deja, să le părăsească. Procesul de omogenizare etnică și socială în interiorul unei comunități restrânse a condus la apariția tensiunilor care au escaladat cu timpul. Aplicarea principiului „egalității" în procesul de administrare a colectivelor agricole a determinat stagnarea lor social - economică. Desemnarea persoanelor fidele regimului sovietic (dar fără nicio pregătire în domeniu) în calitate de conducători ai comunelor agricole a avut drept consecință subminarea autorității consiliului comunei în fața membrilor (în special, delegarea muncitorilor de la uzinele din oraș pentru a spori activitatea colectivelor agricole). Frecventele încălcări morale și de conduită ale comunarzilor au alimentat reticența țăranilor de a

adera la colective.

Tensiunile și conflictele existente în interiorul comunelor agricole nu au fost doar rodul neînțelegerilor între comunarzi, dar au fost alimentate, inclusiv, de politica statului. De exemplu, la începutul anilor 1930, pe fondul colectării cerealelor și al foametei din stânga Nistrului, comunarzii își manifestau deschis nemulțumirea față de autorități, înaintând cereri de părăsire a colectivelor. Conform aprecierii lui Vadim Guzun, eșecul atragerii țăranilor în colectivele agricole în perioada colectivizării a fost determinat de mai multe cauze, identificate de autorități ca atare: „Conducerea operativă nesatisfăcătoare, suprimarea criticii sănătoase și a autocriticii, umilirea în colhozuri a colhoznicilor de către cadrele de conducere, darea la colectiv, prin constrângere a animalelor, bătaia și arestarea colhoznicilor, nerespectarea directivelor de corectare a greșelilor și a denaturărilor în construcția colhoznică (colectări de cereale, „colectivizarea" animalelor ș. a.), tratamentul birocratic al plângerilor colhoznicilor" [11].

Anul 1934 debutează cu un amplu proces de „curățare" a comunelor agricole de elementele ostile regimului ori presupuse a fi elemente „dușmănoase". Așadar, colectivele vor „lua atitudine" în procesul de identificare a „dușmanilor de clasă". Comunarzii suspecți care intrau în vizorul administrației erau excluși din colective prin intermediul unui complex procedeu birocratic, însoțit de procese publice. Membrii comunelor trebuiau să susțină un „examen", pentru a demonstra că aveau necesarul de „cultură politică". În cazul nepromovării acestui test, comunarzii erau excluși din colective. Au fost atestate cazuri când membrul comunei nu a putut răspunde la întrebările puse, dar, având o atitudine serioasă față de muncă, nu era exclus din organizația de partid și din colectiv. Politica represivă din anii celui de-al doilea cincinal a urmărit, așadar, să pregătească comunele agricole pentru reorganizarea în arteluri „curate", din punct de vedere politic și social. Identificarea presupuselor elemente ostile a fost efectuată pe baza rapoartelor de inspecție, elaborate de comisiile raionale de control, care verificau sistematic colectivele agricole cu privire la modul de implementare practică a directivelor emise de eșalonul politic superior. Astfel, eșecurile înregistrate în campania colectivizării în masă au fost puse pe seama unor terțe persoane, acuzate că nu ar fi ținut cont de prevederile ordinelor venite de la centru.

Capitolul 4 , „Studiu de caz: Comuna agricolă *De la întuneric la lumină* din raionul Ananiev (1924 - 1932)", vizează cercetarea aspectului evolutiv al unui colectiv agricol, din satul Lipețkoe. Această comună a fost constituită pe temelia fostei mănăstiri inochentiste *Rai*, după extirparea sectei lui Inochentie. Desființarea mănăstirii *Rai* și transformarea acesteia într-o comună agricolă a fost un obiectiv primordial politico-ideologic al autorităților. Crearea comunei agricole *De la întuneric la lumină* în anul 1924, odată cu extirparea sectei inochentiștilor, a reprezentat atingerea unuia dintre obiectivele cu caracter ateist ale lui Lenin, conform căruia „religia este opiu

pentru popor". În perioada 1924 - 1925, gospodăria colectivă din satul Lipețkoe le-a oferit bolșevicilor prilejul să utilizeze imaginea acesteia în discursul propagandistic îndreptat împotriva gospodăriilor țărănești tradiționale. Rezultatele pozitive, precum și disciplina muncii au creat comunei *De la întuneric la lumină* un renume atât în satele învecinate, cât și în publicațiile propagandistice (de exemplu *Красная Бессарабия*). Unul dintre primele eșecuri ale modului de organizare a vieții colective a fost depistat în anul 1926, odată cu declanșarea inspecției raionale. Cu toate că membrii comisiei de inspectare au formulat recomandări la adresa Consiliului comunei cu privire la înlăturarea gravelor abateri de ordin ideologic, economic, politic și social, decăderea constantă gospodăriei nu a putut fi stopată.

Un alt control, efectuat în 1930, care viza segmentul sociocultural în comună a scos la iveală faptul că așa-numita „moldovenizare" care ar fi trebuit să se desfășoare în colectiv era de fapt ucrainizare. Moldovenii, care reprezentau inițial elementul majoritar în comună au pierdut teren în fața ucrainenilor și rușilor, astfel că, în 1930, comunarzii moldoveni nu puteau lua parte la activități de ordin decizional și, în același timp, nu exista interes pentru dezvoltarea lor pe linie. Pe fundalul degradării continue a comunei, la începutul anilor 1930, gospodăria *De la întuneric la lumină* a fost transformată în artel agricol, sovieticii considerând că aceasta a ajuns la „maturitate" și poate îmbrăca o nouă formă de organizare și asociere „benevolă" a țărănimii din stânga Nistrului.

Transformarea comunei agricole *De la întuneric la lumină* în artel, în anul 1932, nu a ameliorat deloc situația social-economică a noii entități. Obligativitatea țăranilor de a preda în colhoz pământul, animalele și inventarul agricol a provocat aversiunea acestora față de „noile" forme de muncă. Începutul foametei în 1932 și situația grea din noile gospodării colective i-au făcut pe țărani să le părăsească în masă. În consecință, s-a repetat procesul ireversibil al decăderii imediate a artelurilor agricole.

În **capitolul 5**, întitulat „Dizolvarea comunelor agricole", ne concentrăm atenția asupra segmentului cronologic cuprins între anii 1935 – 1940, care se se caracterizează prin „maturizarea" procesului de colectivizare a sectorului agricol din stânga Nistrului. Implementarea *Statutului - model al artelului agricol* în 1935 a determinat desființarea comunelor agricole și transformarea lor în arteluri. Sunt supuse analizei multiplele cauze care au putut declanșa procesul de „abolire" a comunelor și stabilirea parcursului agricol al artelurilor. Or, istoriografia sovietică insistă asupra teoriei precum că dispariția comunelor s-a datorat în exclusivitate dorinței „arzătoare" a comunarzilor de a trece la o formă mai evoluată de organizare a agriculturii. Într-adevăr, documentele de arhivă atestă existența unor cereri pentru a alinea comuna la statutul artelului, însă motivul real al acestor demersuri consta în starea deplorabilă în care se aflau comunele în prima

jumătate a anilor 1930 și degradarea lor continuă. În fapt, istoricii sovietici au evitat să aducă în discuție acest aspect, prezentând în studiile lor informații fragmentate care să se potrivească contextului politico-ideologic.

În procesul colectivizării forțate a agriculturii din stânga Nistrului, autoritățile au insistat asupra canalizării tuturor eforturilor în vederea constituirii și funcționării artelurilor agricole ca formă definitivă a trecerii sectorului agricol sub controlul statului. Studierea documentelor ne-a permis să efectuăm o radiografie a evoluției artelurilor din RASSM în diferite perioade. Am constatat, așadar, că din cele trei forme de asociere a țăranilor, tovărășiile, comunele și artelurile, ultima a constituit produsul final al politicii statului în materie de centralizare agricolă. Comunele și tovărășiile de prelucrare a pământului în comun vor servi drept elemente tranzitorii și intermediare între gospodăria individuală țărănească tradițională și formele evoluate ale gospodăriilor colective de tip socialist. În perioada 1929 - 1934 partidul a aplicat toate mijloacele posibile de organizare a artelurilor, pentru ca, ulterior, activitatea acestora să fie reglementată direct de stat prin intermediul *Statutului - model al artelului agricol.*

Odată cu adoptarea la 17 februarie 1935 a *Statutului - model al artelului agricol,* comunele au fost desființate, fiind reorganizate în arteluri. Trecerea gospodăriilor colective de la cea mai simplă formă de organizare la una mai evoluată (artelul) a fost determinată de doi factori primordiali: de decăderea organizatorică și morală a comunelor agricole și de scopurile politico - ideologice și social – economice ale etapei traversate de URSS. Statul sovietic a căutat să devină unicul administrator al sectorului agricol, lichidând caracterul „democratic" al aderării sau părăsirii colectivelor agricole. Astfel, după 1935, modul de asociere benevol a țăranilor în colectivele agricole va fi lichidată. În procesul etatizării totale a mijloacelor de producție și a pământului, stabilirea unor cote exagerate de impozitare a gospodăriilor individuale și politica represivă a colectivizării în masă au condus la dispariția inevitabilă a comunei agricole.

Dizolvarea comunelor și organizarea gospodăriilor colective în arteluri agricole a fost considerată ca fiind forma „evoluată" a orânduirii colhoznice.

Artelul agricol în RASSM a constituit un factor decisiv în contextul politicii de colectivizare a sectorului rural. Spre deosebire de comuna agricolă, țăranii, odată primind calitatea de membri ai artelului, nu mai aveau dreptul să-și retragă bunurile materiale, acestea rămânând în proprietatea statului pentru totdeauna. În cazul comunelor, „averea" statului era amenințată de instabilitate, țăranii luându-și cu ei animalele și inventarul agricol în momentul părăsirii colectivului. Pe măsura intensificării colectivizării forțate, autoritățile au creat arteluri în detrimentul comunelor. Înepând cu 1935, artelul rămâne unica entitate economică controlată de către stat.

În perioada anilor 1935 - 1940, activitatea artelurilor agricole din RASSM a fost reglementată exclusiv de autoritatea statului sovietic. Administrația artelurilor, precum și colhoznicii, purtau răspundere materială, financiară sau penală pentru abaterile de care se făceau vinovați. Se atestă existența artelurilor (care au avut anterior statut de comună) în care situația economică și socială rămânea nesatisfăcătoare. Acest fapt se datora țăranilor care manifestau o formă de protest tacit împotriva statului, arătându-și indiferența față de bunul mers al gospodăriei colective, ca răspuns la forțarea lor de a intra în colhozuri.

Experimentul de a forma arteluri agricole pe baza comunelor nu s-a încununat cu succes. Indiferența colhoznicilor față de avutul colectiv a predominat și în interiorul artelurilor.

Conchidem că procesul de colectivizare a sectorului agriculturii din RASSM, care a cunoscut experimentul comunelor și artelurilor agricole în perioada anilor 1920 - 1930, a fost extrem de complicat și costisitor, rezultatele economice urmărite prevalând asupra celor sociale. Colectivizarea s-a încheiat cu lichidarea țărănimii individuale ca o comunitate tradițională aparte și deposedarea acesteia de pământ și de bunurile proprii. În consecință, prin trecerea la colhozuri a fost instituit un sistem de muncă „forțată” la stat.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În procesul elaborării prezentei teze de doctorat a fost studiat cadrul teoretic istoric și documentar al problemei de cercetare. A fost stabilit gradul de cercetare a temei. În conținutul lucrării am reușit să confirmăm ipoteza că satul molovenesc din stânga Nistrului a fost transformat în decursul anilor 1924 - 1940 într-o colectivitate de stat, procesul de reorganizare pornind de la comunitatea tradițională țărănească, trecând la comuna agricolă și finalizând cu artelul agricol. Modul de transformare a mediului rural tradițional, clădit pe criterii individuale de organizare social-economică, într-o entitate colectivă a fost implementat după tiparele prestabilite bolșevice: prin propagandă, criterii de clasă, presiune, persecuții și teroare.

În baza rezultatelor obținute am formulat următoarele concluzii:

1. Istoriografia sovietică a denaturat faptele istorice și a inventat o cu totul altă menire a comunelor agricole, prezentându-le într-un mod tendențios drept o bază solidă pentru arteluri. Majoritatea autorilor sovietici au scos din context unele aspecte privitoare la funcționarea comunelor, urmărind să demonstreze cu orice preț că în perioada anilor 1924 - 1940 RASSM a cunoscut o vertiginoasă evoluție social - economică. Elaborările științifice din Republica Moldova consacrate problemei de studiu au tins să reflecte echidistant esența comunelor agricole din RASSM. Cu toate acestea, publicațiile sunt sporadice și infime, iar datele prezentate nu pot crea o imagine generală de ansamblu asupra unor astfel de gospodării colective. Studierea istoriografiei occidentale a scos în evidență faptul că tematica unor astfel de entități agricole reprezintă o preocupare constantă a cercetătorilor axați pe problematica agricolă, economică, socială și ideologică a comunelor care au funcționat atât în Imperiul Rus, cât și a celor care au luat naștere după 1917.

2. În esență, puterea sovietelor a preluat ideea Comunei din Paris, deviind de la elementul unei „comune sociale” utopice și formând comune agricole în stânga Nistrului, menirea cărora era să servească ideologia dictaturii proletariatului. Prin urmare, ideea organizării comunelor agricole nu reprezintă o găselniță exclusivă a regimului bolșevic.

3. Îndepărtând tot mai mult țărănimea de gospodăria individuală, autoritățile sovietice au distrus esența satului, a comunității rurale tradiționale. Comunele agricole, reprezentând centre ideologice de propagandă, trebuiau să atragă țăranii, împreună cu toate bunurile lor mobile și imobile, inclusiv, pe cei de pe malul drept al Nistrului, într-un sistem colectiv de conviețuire, activitate și remunerare. Cu toate acestea, situația nesatisfăcătoare a activității comunelor a

determinat țăranii din satele RASSM să revină în anii 1930 la modul de viață tradițional, părăsind constant colectivele agricole.

4. Comunele au reprezentat un factor de propagare a noului sistem social, având un rol crucial în procesul subminării vechiului regim în mediul rural prin oferirea unor condiții imediate și egale pentru toți (fapt care în perioada Imperiului Rus nu era posibil). Comunele agricole au fost organizate ca un model de urmat atât în plan politic, social, cât și în plan economic. Altfel spus, comunele au constituit un atac al revoluției bolșevice în sfera rurală, în etapa sa inițială „romantică". Astfel de colective agricole s-au dovedit a fi un experiment utopic, promovat până în momentul aprobării în 1935 a *Statutului - model al artelului agricol*.

5. Deși, după modul lor de organizare și de activitate, comunele agricole, fiind dotate cu echipament tehnic, specialiști agronomi și având o bază științifică, urmau să demonstreze că puteau asigura o productivitate înaltă a sectorului agricol și un suport material pentru toți membrii comunității colective, în fapt, au stârnit aversiunea țăranilor din varii motive. Decăderea morală a comunarzilor, risipirea avutului colectiv de către membrii comunei, atitudinea iresponsabilă și indiferentă față de inventarul viu, comportamentul disprețuitor manifestat de conducerea comunelor față de membrii simpli, dezinteresul țăranilor săraci în raport cu principiile colectivelor, fenomenul oportunismului în rândul celor care deveneau membri temporari, gradul scăzut de cultură - toate acestea au condus la degradarea constantă, atât morală, cât și social - economică a comunelor.

6. Tentativa autorităților bolșevice de a omogeniza din punct de vedere etno-social comunele agricole s-a soldat cu eșec. O minoritate etnică în RASSM, românii moldoveni s-au aflat în inferioritate și în procesul decizional din interiorul comunelor. Din cele 28 de comune existente pe teritoriul RASSM în perioada 1924 - 1930, după cum am constatat în baza documentelor cercetate, în șase (*Comuna din Paris, Der Stern, Progres, Tatarbunar, Maiak, De la întuneric la lumină*) predominau ucrainenii, rușii, evreii și germanii. La fel, în restul comunelor agricole etnicii români nu constituiau o majoritate în comparație cu etnia ucraineană, o disproporție care s-a accentuat către anii 1930. Cu toate că în 1925, colectivul *De la întuneric la lumină* din satul Lipețkoe era constituit dintr-o majoritate reprezentată de moldoveni, un an mai târziu, locul acestora a fost luat de ucraineni. Totodată, populația română nu manifesta un interes vădit pentru a se înscrie în comună. În momentul în care colectivele agricole întruneau sub același acoperiș reprezentanți ai diverselor etnii, se declanșau conflicte care, uneori, ajungeau până la încăierări. Asemenea scene erau detestate și ridiculizate de țăranii individuali, văzând în acestea dovezi reale ale relațiilor sociale negative, care predominau în interiorul colectivelor.

7. Dislocarea temeliilor satului tradițional din stânga Nistrului a cunoscut mai multe etape. Compromiterea comunelor agricole a avut ca efect renunțarea la asocierea benevolă a țăranilor în colhozuri. Prin urmare, nu întâmplător după anexarea Basarabiei, comunele agricole au fost excluse din procesul de lichidare a satului tradițional basarabean, fiind aplicată tactica verificată a formării colhozurilor.

8. Funcționarea comunelor agricole s-a înscris și într-un proces de modernizare rurală, bazat pe: practicarea agriculturii demonstrative, colectivizarea muncii și vieții satului, promovarea activităților de ordin cultural, constituirea centrelor administrative pentru Stațiile de Mașini și Cai, desfășurarea în masă a învățământului comunist, promovarea propagandei în domeniul militar, al muncii și al educației antireligioase, lichidarea analfabetismului în rândul femeilor, organizarea cursurilor de instruire agricolă în mediul țăranilor, constituirea centrelor de colectare a cerealelor pentru a suplini fondul de semințe etc. Prin urmare, comunele agricole urmau să asigure tranziția spre artel, acesta reprezentând forma cea mai evoluată, din punctul de vedere al organizării sectorului agricol socialist.

9. Existența mănăstirii *Rai* din satul Lipețkoe (raionul Ananiev) a constituit, în sine, o subsocietate rurală în perioada anilor 1909 - 1924. Demarând amplul proces de înființare a comunelor agricole, regimul bolșevic a încercat să creeze, pe baza fostei mănăstiri, un model mai avansat (decât cel sectar) de organizare și îmbinare a elementului social cu cel agrar. Studiul de caz asupra comunei agricole *De la întuneric la lumină* prezintă istoricul comunei (1924 – cca. 1932) și fazele ei de evoluție. Dacă inițial, această gospodărie colectivă reprezenta un element de noutate pentru țăranii moldoveni din Lipețkoe și din satele învecinate (s-au alocat sume importante de bani pentru înzestrarea tehnică a colectivului), după primul an de activitate comuna agricolă a intrat în faza declinului constant, menținut până la data declanșării colectivizării forțate. Țăranii moldoveni au părăsit în mare parte comuna, aceasta fiind administrată de comunarzii ucraineni. Istoria acestui colectiv demonstrează clar eșecul comunelor agricole.

10. Formarea comunei agricole *De la întuneric la lumină* în cel mai populat raion din RASSM cu etnici români a reflectat tentativa sovietelor de a populariza modul de viață colectiv în rândul acestora pentru ca, ulterior, țăranii din stânga Nistrului să servească drept „mesageri” ai colectivizării atât pe întregul teritoriu al Republicii, cât și pentru țăranii din partea dreaptă a Nistrului în momentul „reunirii” celor două maluri. În realitate, ucrainenii au ocupat funcțiile cele mai importante în procesul administrării comunei, aceasta înregistrând o decădere sistematică, începând cu 1926.

11. Activitatea arteluriilor agricole formate pe baza comunelor (după 1935) s-a înscris în procesul etatatizării și colectivizării totale a satului din stânga Nistrului. Ceea ce se credea a fi o

soluție (existența exclusiv a colhozurilor) în domeniul sectorului agrar colectiv, în plan economic, s-a dovedit a fi un dezastru, în plan social. Artelurile agricole rezultate din dizolvarea tuturor comunelor au fost un element al politicii represive de colectivizare, dar care n-au schimbat în bine viața oamenilor, servind scopurilor de concentrare a bunurilor în mâinile statului totalitar.

12. Crearea artelurilor și „legarea" țăranilor de entitatea agricolă de stat a constituit o remodelare a experienței „legării țăranului de moșia stăpânului" - fenomen popular în perioada imperială rusă. Edificarea unui nou mod de viață bazat pe principii sociale, diferite de cele care au existat în Imperiul Rus, a urmărit menținerea dependenței țărănimii față de stăpânul pământului – statul socialist.

13. Transformarea satului din stânga Nistrului în comună agricolă a reprezentat un experiment eșuat de remontare a vieții social - economice, implementat în perioada anilor 1924 – mijlocul anilor 1940.

Prezenta cercetare a abordat dintr-o perspectivă complexă și multilaterală experimentul comunelor agricole din RASSM. Studierea acestei teme a reliefat un fenomen caracteristic istoriei sovietice - transformarea forțată a proprietății individuale țărănești în proprietate colectivă de stat. În acest sens, am reușit să demonstrăm modul în care regimul bolșevic a reorganizat comunitatea țărănească tradițională din stânga Nistrului, utilizând diverse instrumente de ordin propagandistic, ideologic, social, economic, politic și represiv în vederea construirii unei noi societăți.

Recomandări:

- Rezultatele obținute în cadrul prezentei cercetări să fie utilizate la elaborarea studiilor tematice, care vor aborda fenomenul larg al comunității rurale din stânga Nistrului în perioada 1924 - 1940.
- Extinderea cercetărilor, prin elaborarea unor noi studii de caz, care să ilustreze activitatea altor comune agricole (excepție, în acest caz, fiind comuna *De la întuneric la lumină*), în scopul de a aprofunda investigarea fenomenului comunelor agricole din RASSM.
- Efectuarea unor noi studii pentru a contura o imagine actualizată și de ansamblu a comunității rurale și de a efectua analize comparative cu evoluția satelor de pe malul drept al Nistrului.
- Editarea unei culegeri de documente și materiale inedite, consacrate studierii fenomenului comunelor agricole din stânga Nistrului.
- Formularea unor teme de cercetare adresate studenților și masteranzilor, axate pe studierea evoluției comunelor agricole din RASSM în perioada anilor 1924 - 1940.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări în limba română

1. ANDRUȘCEAC, V., BÎRNEA, P., BOICO, P. [et. al.]. *Istoria Republicii Moldova: din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre,* ed. a III-a, revăzută și completată. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, 464 p. ISBN: 978-9975-53-472-7.
2. BOLDUR, Alexandru. *Românii și strămoșii lor în istoria Transnistriei.* Iași: Tipografia „Liga Culturală", 1943, 81 p.
3. BULAT, Ștefan. *Din viața românilor transnistreni.* În: „Viața Basarabiei: Revistă cultural - literară", Chișinău - București: Tipografia „Tiparul Moldovenesc", 1932, nr. 1, pp. 35 - 39.
4. BURLACU, Valentin., COJOCARU, Gheorghe. *RASSM: formare și evoluție.* În: Liliana Corobca (editor) „Panorama comunismului în Moldova Sovietică. Context, surse, interpretări". Iași: Editura Polirom, 2019, pp. 99 - 136. ISBN 978-973-46-7846-4.
5. BURLACU, Valentin. *Situația din agricultura RASS Moldovenești după încheierea procesului de colectivizare forțată a gospodăriilor individuale țărănești.* În: „Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului". Ed. 24, vol. 3, Chișinău: CEP UPS „I. Creangă", 2022, pp. 144 - 151. ISBN 978-9975-46-651-6.
6. BURLACU, Valentin. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 - 1940).* Chișinău: Agenția pentru Știință și Memorie Militară, 2021, 462 p. ISBN: 978-9975-87-792-3.
7. COJOCARU, Gheorghe. *Cominternul și originile „moldovenismului": Studiu și documente*. Chișinău: Editura Civitas, 2009, 500 p. ISBN: 978-9975-80-293-2.
8. COJOCARU, Ion., ORNEA, Zigu. *Falansterul de la Scăieni.* București: Editura Politică, 1966, 535 p.
9. DUMITRAȘCU, I. *România și românii transnistreni.* În: „Viața Basarabiei: Revistă cultural-literară", Chișinău - București, Tipografia „Tiparul Moldovenesc", 1932, nr. 4, pp. 67 - 69.
10. FURTUNĂ, Dumitru. *Episcopul Melchisedec și vechile amintiri românești din Transnistria.* În: „Revista de istorie bisericească", Craiova, 1943, nr. 1, p. 230 - 233.
11. GUZUN, Vadim. *Marea foamete sovietică, 1926 - 1936*. Baia Mare: Editura Universității de Nord, 2011, 38 p. ISBN: 978-606-536-120-1.
12. *Istoria RSS Moldovenești,* vol. *II*, (cu grafie chirilică), coord. S. Trapeznikov. Chișinău: Editura Pedagogică de Stat a RSS Moldovenești „Școala Sovietică", 1955, 472 p.
13. *Istoria RSS Moldovenești: din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre* (cu grafie chirilică), coord. V. Țaranov, Chișinău: Știința, 1984, 592 p.
14. NAZARIA, Sergiu (coord.). *Istoria Moldovei,* vol. III. Chișinău: Asociația istoricilor și politologilor „Pro-Moldova", 2016, 694 p. ISBN: 978-9975-53-675-2.
15. NEGRU, Elena. *Politica etnoculturală în R. A. S. S. Moldovenească (1924 - 1940).* Chișinău: Editura Prut Internațional, 2003, 200 p. ISBN: 9975-69-395-4.
16. NISTOR, Ion. *Românii Transnistreni.* În: Codrii Cosminului. Buletinul „Institutului de Istorie și Limbă", Cernăuți: Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei", 1925, p. 461 – 565; NISTOR, Ion. *Aspecte geopolitice și culturale din Transnistria.* În: „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice", București, 1942, seria III, tom. XXV, pp. 381 - 432.
17. MEMEI, Alexei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M. (1924 - 1940) și R.S.S.M. (1944 - 1947). Mărturii documentare.* Chișinău: Editura Serebia, 2012, 784 p. ISBN: 978-9975-4233-6-6.
18. MOVILEANU, Nicolae. *Din istoria Transnistriei (1924 - 1940) (I).* În: „Revista de Istorie a Moldovei", Chișinău, 1993, nr. 1 (13), pp. 61 - 69. ISSN 0226-3100.

19. MURARU, Elena. *Activitatea social-economică, politică și culturală a femeilor din R.A.S.S.M. (1924 - 1940):* Autoreferat al tezei de doctor în științe istorice. Chișinău, 1997, 26 p. C.Z.U.: 947, 89 ”19”.
20. MURARU, Elena, MOISEEV, Ion. *Aportul și rolul femeilor în reorganizarea și dezvoltarea agriculturii în RASSM (1924 - 1940).* În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova”, Seria (Științe socioumanistice), Vol. III, Chișinău, 2006, pp. 243 - 250, ISBN 978-9975-70-672-8.
21. POPA, Ioan., POPA, Luiza. *Românii, Basarabia și Transnistria,* ed. a 2-a. București: Editura Nora, 2012, 460 p. ISBN: 978-973-98004-9-5.
22. POPOVSCHI, Nicolae. *Mișcarea de la Balta sau inochentizmul în Basarabia*. Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1926, 347 p.; POPOVSCHI, Nicolae. *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea subt ruși.* Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1931, 510 p.
23. RUDIEV, Teodor. *„Grădina Raiului”. Impresii dintr-o călătorie misionară la Lipeţkoe, jud. Rîbnița.* În: „Transnistria creștină”, Tiraspol, 1942, nr. 1, pp. 10 - 14.
24. SMOCHINĂ, Nichita. *Republica Moldovenească a Sovietelor.* În: „Moldova Nouă”. Iași: Institutul de arte grafice „Brawo”, 1935, nr. 1 - 3, pp. 3 - 55.; SMOCHINĂ, Nichita. *Organizarea satului la românii de peste Nistru.* În: „Moldova Nouă”. Iași: Institutul de arte Grafice „Brawo”, 1939, nr. 5, pp. 15 – 41; SMOCHINĂ, Nichita. *Din amarul românilor transnistreni. Masacrele de la Nistru.* În: „Moldova Nouă”, Iași: Institutul de arte grafice „Brawo”, 1941, nr. 1-3, pp. 239 - 295.
25. STATI, Vasile. *Istoria Moldovei.* Chișinău: Editura Vivar-Editor, 2002, 461 p. ISBN: 9975-9706-0-5.
26. STRATIEVSCHI, Chiril. *Foametea din 1932, amploarea și consecințele ei pentru populația din RASSM.* În: „Caiete de istorie”, Chișinău, 2004, nr. 1 (12), pp. 13 - 22.
27. ȚAPOC, Vasile, CAPCELEA, Valeriu. *Cercetarea științifică. Material pentru facultățile socioumanistice.* Chișinău: Editura Arc, 2008, 312 p. ISBN 978-9975-61-494-8.
28. UNGUREANU, Constantin. *Populația RASS Moldovenești (1924 - 1940).* În: „Caiete de istorie”. Chișinău, 2004, nr. 1 (12), pp. 6 - 12.
29. VLADICĂ, T. *Aspectul național în economia Moldovei Sovietice.* În: „Moldova Nouă”, Iași: Institutul de arte grafice „Brawo”, 1935, nr. 1-3, pp. 56 - 64.
30. VULPE, Radu. *Trebuie să rămânem în Transnistria.* În: „Transnistria”, 1941, nr. 16, 10 noiembrie, p. 1.
31. ЕФОДИЕВ, И. *География Молдовий.* Балта: Едитура ди Стат а Молдовий, 1929, 163 п.
32. КРЕСТИНИШЕН, Ф. *Старя господэриилор колективничи ын РАССМ.* Балта: Едитура ди Стат Молдовий, 1929, 72 п.
33. МАЛАЙ, Ф. *Дила `нтунерик ла лунины.* Тиришполя: Едитура ди Стат а Молдовий, 1930, 90 п.
34. *Материали кытри даря ди самы а кырмий пи аний 1927 шы 1928. С`езду а IV-ля а сфатуридор.* Балта: Едицыя КЫЦ - улуй шы КНС РАССМ, 1929, 222 п.
35. ПОЛУЛЯХОВА, О., КИРИЛЮК, И. *Храна обштяскы`н колективури.* Тиришполя: Едитура ди Стат а Молдовий, 1932, 81 п.
36. ПЭСКАРИ, С. *Комуна „Маяк”.* Балта: Едитура де Стат а Молдовий, 1929, 71 п.

Lucrări în limba engleză și franceză

37. AUNOBLE, É. *„Le communisme tout le suite!” Le mouvement des communes en Ukraine soviétique (région de Kharkiv) de 1919 à 1935.* In: „Revue des études slaves”, 2007, vol. 78, no. 2/3, pp. 305 - 310. ISSN 2117 - 718X (Online).

38. BERNSTEIN, S. CHERNY, R. *Searching for the soviet dream: Prosperity and dissilusionment on the Soviet Seatlle agricultural commune, 1922 - 1927*. In: „Agricultural History", 2014, no. 88, pp. 22 - 45. ISSN 0002 - 1482.
39. DENNISON, T., CARUS, A. *The invention of the Russian rural commune: Haxthausen and the evidence,* In: „The Historical Journal", 2003, no. 3, vol. 46, pp. 561 - 582. ISSN 0018 -246X (Print), 1469-5103 (Online).
40. LISNIC, D. *Shifting images of a harmful sect: Operations against Inochentism in Soviet Ukraine, 1920-23.* In: „The Secret Police and the Religious Underground in Communist and Post-Communist Eastern Europe", 2021, pp. 39 - 59. ISBN 978-1032-05-588-6.
41. SHONLE CAVAN R. *Communes: Historical and Contemporary*. In: „International Review of Modern Sociology", 1976, nr. 1, vol. 6, pp. 1 - 11. ISSN 0973-2047.
42. STITES, Richard. *Revolutionary dreams. Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution.* New York: Oxford University Press, 1989, 307 p. ISBN: 0-19-505536-5.
43. TOUMANOFF, P. *The development of the peasant commune in Russia.* In: „The Journal of Economic History", 1981, no. 1, vol. 41, pp. 179 - 184. ISSN 0022-0507 (Print), 1471-6372 (Online).
44. WESSON, Robert. *Soviet Communes.* New Brunswick: Rutgers University Press, 1963, 269 p.
45. YLIKANGAS, M. *The sower commune: An american-finnish agricultural utopia in the Soviet Union.* In: „Journal of Finnish Studies", 2011, nr. 1 - 2, vol. 15, pp. 52 - 86. ISSN 1206-6516 (Print), ISSN 2831-5081 (Online).

Lucrări în limba rusă

46. АФТЕНЮК, С., СТРАТИЕВСКИЙ, К., ТЕРЕХИНА, И. *Социалистическое переустройство сельского хозяйства Молдавской АССР (1920 - 1937). Документы и материалы.* Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964, 480 стр.
47. БОЧАЧЕР, М. *Молдавия*. Москва: Государственное издательство, 1926, 60 стр.
48. ДЕМКИН, А. *Бессарабская коммуна.* Москва: Издательство „Крестьянская Газета", 1930, 80 стр.
49. ИВАНОВА, З. *Комензамы Молдавской АССР (1920 - 1933)*. Кишинев, 1970, 84 стр.
50. *История Приднестровской Молдавской Республики*, том 2, ч. I. Тирасполь: РИО ПГУ, 2001, 415 стр. ISBN: 5-88568-100-7.
51. КИКУШ, Н. *Экономическое развитие доколхозного села Молдавской АССР.* Кишинев: Штиинца, 1989, 136 стр. ISBN: 5-376-00115-6.
52. МОКРИЦИЙ, С. *Бессарабская коммуна. Воспоминания котовца - коммунара.* Кишинев: Государственное издательство Молдавии, 1956, 88 стр.
53. МОСЮНЖНИК, Л. *Память о великой попытке: Бессарабская коммуна Г. И. Котовского как утопический эксперимент.* В: „Историческая экспертиза", Санкт-Петербург - Москва, 2021, № 4 (29), стр. 28 - 49. ISSN 2409-6105 (Print), 2410-1419 (Electronic).
54. СТРАТИЕВСКИЙ, К. *Социалистическая реконструкция и развитие промышленности и сельского хозяйства МАССР (1926 - 1937 г.г.).* Кишинев: Штиинца, 1974, 259 стр.
55. СТРАТИЕВСКИ, К. *Голод 1932 - 1933 гг. в Молдавской АССР.* În: „Revista de Istorie a Moldovei", 1993, nr. 2 (14), стр. 40 - 50. ISSN 0236-33100.
56. СТРАТИЕВСКИ, К. *Годы трудные, годы голодные (1924 - 1926 гг. в АМССР)*. În: „Revista de Istorie a Moldovei", 2007, nr. 1, p. 3 - 19. ISSN 0236-33100.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

I. Articole în reviste științifice

1. MOLCOSEAN, Alexandru. *Activitatea Secției Țărănești din RASSM (1924-1925*). In: „Studia Universitatis Moldaviae". 2021, nr. 10 (150), pp. 23 - 31. ISSN 1811-2668.
2. MOLCOSEAN, Alexandru. *Recenzie: Valentin Burlacu, Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924-1940), Chișinău: Agenția pentru Știință și Memorie Militară, 2021 (Tipogr. Bons Offices), 462 p*. In: „Revista de Istorie a Moldovei". 2022, nr. 1-2 (129-130), pp. 186 - 190. ISSN 1857-2022.
3. MOLCOSEAN, Alexandru. *Comuna agricolă: Un fiasco al politicii agrariene din RASSM (1925-1930)*. In: „Revista de Istorie a Moldovei". 2022, nr. 3-4 (131-132), pp. 174 - 184. ISSN 1857-2022.
4. MOLCOSEAN, Alexandru, *Sigilii cu tematică agricolă din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (1926 - 1935)*. In: „Heraldica Moldaviae", vol. 5, 2022, Bons Offices, pp. 99 - 108. ISBN 978-5-36241-101-5.
5. MOLCOSEAN, Alexandru. *Formarea și evoluția comunei agricole „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev (1924-1926)*. In: „Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă", 2023, nr. 1 (68), pp. 95 - 101. ISSN 1857-0461.
6. MOLCOSEAN, Alexandru. *Formarea și geografia amplasării comunelor agricole pe teritoriul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (1924 - 1930)*. In: „Revista de Istorie a Moldovei". 2023, nr. 1-2 (133-134), pp. 182 - 193. ISSN 1857-0461.
7. MOLCOSEAN, Alexandru. Recenzie: *Robert G. Wesson, Soviet Communes, New Brunswick (New Jersey): Rutgers University Press, 1963, 275 p.* In: „Revista de Istorie a Moldovei". 2023, nr. 1-2 (133-134), pp. 199 - 201. ISSN 1857-0461.
8. MOLCOSEAN, Alexandru, *Stațiile de Mașini și Cai în RASSM: O tentativă de naționalizare a inventarului viu în primii ani ai colectivizării*. În: „Tyragetia, serie nouă", 2023, vol. XVII [XXXII], nr. 2, pp. 213 - 221. ISSN 1857-0240.
9. MOLCOSEAN, Alexandru. *Situația socioculturală a comunei agricole „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev reflectată într-un raport din 1930*. In: „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Științe Umanistice", 2024, nr. 4 (184), pp. 31 - 39, ISSN 1811-2668.

II. Articole în lucrările conferințelor și altor manifestări științifice

1. MOLCOSEAN, Alexandru. *Abecedarul ca mijloc de propagandă a politicii agrariene din RASSM (1926-1929)*. In: „Integrare prin cercetare și inovare, conferință științifică națională cu participare internațională". 10-11 noiembrie 2021. Științe umanistice. Științe sociale. Științe economice. Comitetul științific: Igor Șarov [et al.]. Chișinău: CEP USM, 2021, pp. 13 - 16. ISBN 978-9975-158-54-1.
2. MOLCOSEAN, Alexandru. *Reprezentări ale țăranului înstărit din RASSM în caricatura din presa timpului*. In: „Cercetarea, dezvoltarea și inovarea din perspectiva eticii globale: Materialele Conferinței Internaționale", Ediția a 3-a, 15 aprilie 2022, Chișinău: Tehnica-UTM, 2022, pp. 144 - 153. ISBN 978-9975-45-821-4.
3. MOLCOSEAN, Alexandru. *Abecedarul ca mijloc de propagandă a politicii agrariene din RASSM (1930-1940)*. In: „Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor", Vol. 2, 29 - 31 martie 2022: Materialele Conferinței Tehnico-Științifice. Chișinău, Tehnica-UTM, 2022, pp. 519 - 523. ISBN 978-9975-45-828-3
4. MOLCOSEAN, Alexandru. *Despre un curs de instruire agricolă în RASS Moldovenească: 23 ianuarie-5 februarie 1927*. In: "Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației", volumul IX, partea 2: Materialele Conferinței Științifice Internaționale ed. a IX-a care s-a desfășurat la Cahul pe data de 3 iunie 2022, pp. 245 - 252. ISSN 2587-3563.

5. MOLCOSEAN, Alexandru. *Modalități de valorificare a surselor scrise și nescrise în cadrul orelor de istorie. Tema: R.A.S.S.M. (1924 - 1940).* In: „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine,. Conferință științifică internațională consacrată Zilelor Europene ale Patrimoniului, Chișinău, 27-28 septembrie 2022, ediția a VI-a, pp. 160 - 168. ISSN 2558-894X.
6. MOLCOSEAN, Alexandru. *Comuna agricolă din RASSM: Definiții și caracteristici generale raportate la comunele sovietice.* In: „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației", Volumul X, Partea 2. Cahul, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu", 2023, p. 337 - 344. ISSN 2587-3571.

ADNOTARE

Molcosean Alexandru. ***Satul moldovenesc din stânga Nistrului: de la o comunitate țărănească la comuna agricolă (1924 - 1940)***, teză de doctor în istorie, Chișinău, 2025.

Structura tezei: Introducere, cinci capitole, concluzii și recomandări, adnotări (în limbile română, rusă, engleză), bibliografie din 254 de surse, 161 de pagini de text de bază și anexe.

Cuvinte-cheie: *RASSM, comună agricolă, socialism utopic, propagandă agricolă, experiment social.*

Scopul tezei vizează investigarea cursului politic și a activității instituțiilor care au avut misiunea de a reașeza viața rurală din stânga Nistrului pe noi temelii administrative, economice, sociale și culturale în perioada anilor 1924 - 1940.

Obiectivele lucrării: cercetarea și sistematizarea istoriografiei problemei și a surselor referitoare la comunele agricole din RASSM; identificarea procesului de constituire și dezvoltare a comunelor agricole din stânga Nistrului în anii 1924 - 1940; reflectarea cotidianului și a activităților comunarzilor în colectivele de muncă; evidențierea modului în care autoritățile sovietice au urmărit să reorganizeze satul din stânga Nistrului, atribuindu-i un caracter exclusiv colectivist și etatist; ilustrarea proceselor social - economice din RASSM care au marcat spațiul rural prin intermediul constituirii comunelor agricole.

Importanța teoretică a cercetării rezidă în elucidarea fenomenului complex al constituirii, funcționării și dezvoltării comunelor agricole din RASSM.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării rezultă din examinarea surselor și documentelor de arhivă, edite și inedite, și a celor existente în spațiul muzeal, care conțin informații relevante privind activitatea comunelor agricole din RASSM. Din perspectivă istoriografică, prezenta temă a fost tratată sporadic, demersul nostru reprezentând un efort științific de pionierat în domeniu.

Importanța practică a lucrării decurge din posibilitatea utilizării acesteia, în vederea cunoașterii caracteristicilor comunelor agricole, precum și a fenomenului propagandei „noului" mod de viață rurală din stânga Nistrului în anii 1924 - 1940. Conținutul și concluziile tezei pot fi utilizate în procesul didactic în învățământul preuniversitar și universitar.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele prezentului studiu au fost expuse și aprobate ca articole, referate și comunicări prezentate în cadrul conferințelor științifice naționale și internaționale (16), regăsindu-se reflectate în conținutul a 15 publicații științifice, care pot fi utilizate ulterior în elaborarea articolelor și studiilor privind tema abordată.

АННОТАЦИЯ

Молкосян Александру. ***Молдавское село на левом берегу Днестра: от крестьянской общины к сельскохозяйственной коммуне (1924 - 1940 гг.)***, кандидатская диссертация по истории, Кишинев, 2025.

Структура диссертации: введение, пять главы, выводы, аннотации (на румынском, русском, английском языках), библиография из 254 источников, 161 основных страниц и приложения.

Ключевые слова: *АМССР, сельскохозяйственная коммуна, утопический социализм, аграрная пропаганда, социальный эксперимент.*

Цель диссертации - исследовать политический курс и деятельность институтов, на которые возлагалась миссия по восстановлению сельской жизни на левом берегу Днестра на новых административных, экономических, социальных и культурных основах в период 1924 - 1940 гг.

Задачи работы: изучение и систематизация историографии проблемы и источников, связанных с сельскохозяйственными коммунами в АМССР; выявление процесса создания и развития сельскохозяйственных коммун в АМССР в 1924 - 1940 годах; отражение повседневной жизни и деятельности коммунаров в трудовых коллективах; освещение того, как советская власть стремилась реорганизовать деревню в АМССР, приписывая ей исключительно коллективистский и этатистский характер; иллюстрация социально-экономических процессов в АМССР, обозначивших сельское пространство через создание сельскохозяйственных коммун.

Теоретическая значимость исследования заключается в раскрытии сложного феномена формирования, функционирования и развития сельскохозяйственных коммун в АМССР.

Научная новизна и оригинальность работы обусловлена изучением опубликованных и неопубликованных архивных источников и документов, а также имеющихся в музейном пространстве, которые содержат актуальную информацию о деятельности сельскохозяйственных коммун в АМССР. С историографической точки зрения эта тема рассматривалась эпизодически, и наша работа представляет собой новаторское научное исследование в этой области.

Практическая значимость работы обусловлена возможностью ее использования для изучения особенностей сельскохозяйственных коммун, а также феномена пропаганды «нового» уклада сельской жизни в левобережье Днестра в 1924 - 1940 гг. Содержание и выводы диссертации могут быть использованы в учебном процессе в довузовском и вузовском образовании.

Реализация научных результатов: Результаты настоящего исследования были представлены и одобрены в виде статей, докладов и сообщений, представленных на национальных и международных (16) научных конференциях, а также нашли отражение в содержании 15 научных публикаций, которые могут быть использованы в дальнейшей разработке статей и исследований по данной теме.

ANNOTATION

Molcosean Alexandru. ***The Moldavian village on the left side of the Dniester: from a peasant community to an agricultural commune (1924th – 1940`s)***, PhD thesis in history, Chisinau, 2025.

The thesis structure: Introduction, five chapters, conclusions, annotations (in Romanian, Russian, English laguages), bibliography from 254th sourses, 161th core pages and appendices.

Key Words: *MASSR, agricultural commune, utopian socialism, agricultural propaganda, social experiment.*

The aim of the dissertation is to investigate the political course and activity of the institutions that had the mission to re-establish the rural life on the left bank of the Dniester on new administrative, economic, social and cultural foundations in the period 1924 - 1940.

The objectives of the paper: research and systematization of the historiography of the problem and of the sources related to the agricultural communes in the MASSR; identification of the process of establishment and development of the agricultural communes in the MASSR in 1924-1940; reflection of the everyday life and activities of the communes in the work collectives; highlighting the way in which the Soviet authorities aimed to reorganize the village in the MASSR, giving it an exclusively collectivist and etatist character; illustration of the social-economic processes in the MASSR that marked the rural space through the establishment of agricultural communes.

The theoretical importance of the research lies in the elucidation of the complex phenomenon of the formation, functioning, and development of agricultural communes in the RASSM.

The novelty and scientific originality of the work results from the examination of published and unpublished archival sources and documents, as well as those existing in the museum space, which contain relevant information on the activity of the agricultural communes of the MASSR. From a historiographical perspective, this topic has been treated sporadically, our approach representing a pioneering scientific effort in the field.

The practical importance of the work stems from the possibility of using it to learn about the characteristics of the agricultural communes, as well as about the phenomenon of the propaganda of the "new" way of rural life in the left bank of the Dniester in 1924 - 1940. The content and conclusions of the thesis can be used in the teaching process in pre-school and university education.

Implementation of scientific results: the results of the present study have been presented and approved as articles, reports and papers presented at national and international (16) scientific conferences, and reflected in the content of 15 scientific publications, which can be further used in the elaboration of articles and studies on the topic.

Alexandru MOLCOSEAN

SATUL MOLDOVENESC DIN STÂNGA NISTRULUI: DE LA O COMUNITATE ȚĂRĂNEASCĂ LA COMUNA AGRICOLĂ (1924-1940)

SPECIALITATEA 611. 02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Rezumatul tezei de doctor în istorie

Aprobat spre tipar: 27 mai 2025	Formatul hârtiei 60x84 1/16
Hârtie offset reciclată: Tipar digital.	Tiraj: 25
Coli de tipar: 2,01	Comanda nr. 66/25

Centrul Editorial Poligrafic al Universității de Stat din Moldova
str. Alexei Mateevici 60, MD-2009